

Feminizam i etika - kritičke analize

Narativnost i moralni život

Moje čitanje teorije narativnosti pretpostavlja da ona može smjestiti znatnu moralnu promjenu bez ulizivanja nesputanoj nepostojanosti koja je fatalna za poststrukturalistički model, koji prikazuje subjekt kao diskurzivno konstruirano i rekonstruirano "čvorište" u stalnoj, katkad burnoj međuigri diskurzivnih aktualnosti

Diana Tietjens Meyers

U posljednja dva desetljeća prošlog tisućljeća uočljiv je porast filozofskog proučavanja uloge narativnosti u moralnom životu. Zašto narativnost? I zašto danas? Očit odgovor na prvo pitanje jest da ljudi pričaju mnogo priča - priča o sebi i svojim iskustvima, o ljudima koje poznaju i njihovim iskustvima, o ljudima, prošlosti i sadašnjosti, čiji živote poznaju iz druge ruke i o ljudima koje zamišljaju. Intencionalnost - shematski gledano, svrha potiče nekoga da djeluje kako bi uzrokovao ishod - koincidira s najpoznatijim, ogoljelim narativnim predloškom - početak/uzrok, sredina/djelo, kraj/ishod. Osobne pripovijesti pronalaze i artikuliraju društvene interakcije kao i kovitlace subjektivnosti. Moralni odnosi također se kapitaliziraju u pripovijedanju jer namjenjivanje odgovornosti i opravdavanje nedjela ovisi o prepoznavanju protagonista, karakterizirajući njihovo stanje uma i opisujući njihovo djelovanje te posljedice njihova djelovanja. Fenomenološki, odgovor na pitanje "Zašto pripovijedanje?" čini se glasi: "Zato što je toliko raširen i neizbježno."

Teoretičari narativnosti nedavno su povećali broj zanimljivih tvrdnji o filozofskoj važnosti narativa. No, postoji razlog da budemo oprezni s pretjeranom narativnošću u metafizici ili epistemologiji. Raznolikost nenarativnih načina predstavljanja - slikovito prikazivanje, poetski tropi i plesni pokreti, da ne spominjemo teorijsku analizu - mogu biti izražajno moćni te podjednako kao i pripovijedanje otkrivati ljudsku stvarnost. Naglasila bih, štoviše, da ljudi koriste sve te načine predstavljanja i kolektivno i individualno - to jest, na razini kulturne proizvodnje i potrošnje i na razini osobnog izričaja i komunikacije. U tom smislu ni jedan narativ nije privilegiran. Međutim, željela bih postaviti pitanje Zašto pripovijedanje danas? Zato ću proučiti filozofske zbrke, razočaranja i želje koji potiču zaokret k narativnosti. Filozofi prizivaju narativnost da bi osigurali predodžbe moralnog subjekta, moralnog znanja i moralnog djelovanja. Osim razmatranja zašto su ti prijedlozi tako privlačni kao što jesu, ističem dva uznemiravajuća propusta u teoriji narativnosti: prvo, neuspjeh teorije narativnosti u tumačenju bogatstva konstitutivnog iskustva moralnog subjekta - materijal na koji se pripovjedačeve priče odnose, i drugo, pretjeranu posvećenost narativu koja vodi do toga da filozofi previđaju kapacitete koji čine narativ mogućim i vrijednim.

Pet dimenzija subjektivnog iskustva

Moralni su subjekti članovi moralnih zajednica. Sebe kao i druge smatraju agensima intencionalnosti, kao što sebe i druge smatraju i odgovornima za ono što čine. No, postoje različite predodžbe prirode individualne moralne subjektivnosti. Promišljam pet najraširenijih o kojima se naveliko raspravlja kada je riječ o predodžbi moralnog subjekta: kantovsko ujedinjeno jastvo, komunitarističko društveno jastvo, psihoanalitičko podijeljeno jastvo, feminističko i ustimah relacionalno i utjelovljeno jastvo.

Racionalnost je i bit i pobjeda ujedinjelog jastva. Razum omogućava pojedincima da otkriju i opravdaju moralne principe. Osiguravajući zajedničku dosljednost tih principa, razum osigurava jedinstvo unutar sustava djelovanja/vođenja pojedinca i time jedinstvo svrhe moralnog subjekta. Nasuprot tome, komunitarističko društveno jastvo naglašava da su moralni subjekti socijalizirani ili kulturno uvjetovani. Da bi postali mjerodavni moralni subjekti, pojedinci moraju steći niz kulturnih vrijednosti, stavova i interpretativnih okvira te naučiti kako koristiti ta sredstva da bi razumjeli i raščistili društvene odnose. Psihoanalitičko podijeljeno jastvo naglašava psihodinamiku i jedinstvenost pojedinca. Zbog toga jer pojedinci procesuiraju kulturalne unose i zato što to procesuiranje nije ograničeno univerzalnim racionalnim standardima, podijeljeno jastvo podriva najpouzdanije potpornje moralne teorije - tradiciju i razum. Feminističko relacionalno jastvo jest interpersonalno vezano jastvo. Relacionalno jastvo personalizira društvo naglašavajući utjecaj interpersonalnih odnosa kroz život. Ti su odnosi izvori moralnog identiteta jer ljudi postaju predani svojim prisnim prijateljima i drugim osobama do kojih im je stalo i te obaveze postaju njihove središnje brige. Konačno, utjelovljeno jastvo, često zanemareno u raspravama o moralnom subjektu, omogućava ljudima da djeluju i da sudjeluju u osjetilnom užitku. Štoviše, fizička patnja, utjelovljeno pamćenje, govor tijela i tjelesne navike daju povod za moralni uvid i inovaciju te osiguravaju sredstva moralnog djelovanja i samootkrivanja.

Teorija moralne subjektivnosti, kako se obično pretpostavlja, mora zauzeti stav o tome koja vrsta jastva moralni subjekt u stvari jest i mora nekako obuhvatiti druga četiri fenomenološka jastva unutar te predodžbe. S obzirom na to da taj pristup pogrešno tumači složenost moralnog subjekta, bilo bi bolje napustiti sintetički imperativ i promatrati pet koncepcija jastva kao artikulaciju pet lica moralnog subjekta - pet dimenzija subjektivnog iskustva, pet mjesta vrijednosti, pet shema za razumijevanje sebe i drugih i pet mjesta moralne preokupacije. Ovdje jedna od vrlina same teorije narativnosti dolazi na vidjelo. U samonaracijama ljudi bez napora spajaju zajedno različite teme koje ujedinjeno jastvo, društveno jastvo, relacionalno jastvo i utjelovljeno jastvo naglašavaju. Uznemirujuće je, međutim, da narativni iskazi moralnog subjekta toliko ne razrješavaju koliko raspuštaju napetosti između pet koncepata. Teme traju i jasno su artikulirane. No različita porijekla tih iskustava koja konstituiraju identitet ostaju implicitna. Budući da autonaracije ne razlikuju pojedinačne uloge razuma, kulturalnih kodova, interpersonalnih odnosa, tjelesnih procesa i intrapsihološke dinamike u konstituciji moralnog subjekta, nestaju analitičke neusklađenosti i proturječnosti podudarnih koncepcija jastva. Tako teorija narativnosti daje željenu sintezu, no po cijenu moći tumačenja. Priča može opisati iskustva zapanjujuće složenog pojedinca, no ona ne tvrdi da objašnjava kakva je vrsta bića sposobna iskusiti mnoge vrste iskustva koje opisuje. Ako "biće koje pripovijeda" nije informativna karakterizacija takvih pojedinaca, čini mi se da teorija narativnosti mora sadržavati pet koncepcija jastva koje sam navela.

Moralno znanje i moralno djelovanje

Dvadesetostoljetna anglo-američka filozofija daje prednost kodificiranju moralne spoznaje. Artikulacija ograničena skupa principa koji upravljaju djelovanjem, njihovo organiziranje u hijerarhijski sustav i obrana tog sustava smatraju se središnjim zadacima filozofije. U skladu s time, posjedovanje racionalno opravdanog sustava principa smatra se ključem moralnog oslobođenja. Da bi otkrili kako moraju djelovati, moralni subjekti moraju izdvojiti moralno značajne informacije od njihovih okolnosti i prepoznati značajne moralne principe. Koristeći te

materijale kao premise, oni zatim moraju stvoriti deduktivne argumente koji donose prosudbe o onome što trebaju (ili ne trebaju) učiniti.

Ni jedna teorija morala nije uspjela u usustavljanju moralne spoznaje na taj način. Prvo, ni jedan jednostavan princip nije pouzdan i apsolutan. Svaki vjerodostojan princip mora biti protumačen tako da razjasni značenje pojmova kojima je postavljen i kvalificiran da izrazi različite općeprepoznate iznimke. Drugo, ni jedan hijerarhijski poredak principa nije univerzalan i apsolutan. Svaki princip može biti nadmašen drugim principom u nekim zamislivim okolnostima. Zato je teorija morala, kao definitivna sistematizacija principa, jednako varljiva i kao cilj i kao potpuna artikulacija principa. Premda različiti ljudi daju prednost različitim vrijednostima i imaju različite stilove moralnog djelovanja, većina njih vodi moralno pristojne živote. Teorija moralne spoznaje trebala bi biti sposobna objasniti kako je to moguće. Jednostavno, ti pojedinci ne podvrgavaju se univerzalnom moralnom kodu niti slijede diktate univerzalne sposobnosti moralne intuicije. No isto tako se ne prepuštaju ni impulsu da učine što god osjećaju da bi željeli učiniti. Narativni iskazi nude objašnjenje kako moralna spoznaja može biti i individualizirana i dobro opravdana, a to objašnjenje postavlja te iskaze da poriču štetan individualan relativizam zajedno s kodifikacijom modela etike.

Problem moralnog djelovanja tradicionalno je konstruiran kao problem volje i odgovornosti. Moralno djelovanje zahtijeva slobodnu volju, ljude se može smatrati odgovornima za njihovo ponašanje i za predvidljive posljedice tog ponašanja pod uvjetom da ono proizlazi iz slobodne volje. Marksistički pogled podriva hjumovske i kantijanske teorije slobodne volje. Osobito je postalo jasno da se održiva teorija moralnog djelovanja mora natjecati s prihvaćenom opresijom jer ona kompromitira samoodređenje. Paradoks je da ljudi s pounutrenom opresijom dobrovoljno umnožavaju ponižavajuće stereotipe i proizvode štetne načine ponašanja. Djeluju u skladu s "vlastitim" vrijednostima i sklonostima, no također uvijekovječuju svoju opresiju.

Otpor je moguć i nužan

Zato problem djelovanja mora biti iznova uokviren da bi uzeo u obzir i izbjegao prijetnju prihvaćene opresije. Potrebna je teorija moralnog djelovanja koja uočava moć prihvaćene opresije (koja potkopava samoodređenje), dakle teorija koja objašnjava kako je otpor moguć i zašto je nužan. Odgovarajuća teorija moralnog djelovanja mora razlikovati istinsko samoodređenje od izbora koji diktira prihvaćena opresija i mora objasniti otpor protiv nepravde bez podcjenjivanja štete za djelovanje koju uzrokuje prihvaćena opresija. Autobiografski narativ pruža način da detaljno uočimo slijepe ulice filozofije na temi slobodne volje i sumnji u hiperindividualističke iskaze moralnog djelovanja. Slično tome, pruža način da spriječimo zabrinutost da antiindividualistički iskazi moralnog djelovanja, koji (pre)naglašavaju kulturalno oblikovanje osobnosti i institucionalne spone, dovedu do razaranja samoodređenja. U svrhu razjašnjavanja inovativne moralne misli i otpora opresivnim normama, narativne teorije moralnog djelovanja prizivaju jezičnu kompetenciju. Kako je potencijal za kreativnost ugrađen u općeraširenu ljudsku sposobnost koja također daje snagu ljudima da ispričaju svoje životne priče, može se očekivati da će neki ljudi projicirati budućnost za sebe ili svoje društvo, te da će ta projekcija budućnosti srušiti uspostavljene vrijednosti i konvencije. Premda prihvaćanje nečijeg narativa od drugih ne može služiti kao jedini kriterij njegove vjerodostojnosti priče, razmjena priča često pomaže ljudima da oplemene u osnovi uvjerljivu priču ili odbace one neuvjerljive koje previđaju utjecaj internalizirane opresije.

Tek povezivanje moralnog djelovanja s autobiografskim narativom čini odgovornost za nečiji identitet i otpor prihvaćenoj opresiji shvatljivim. Ne samo da izmijenjena samonaracija ponovno stvara značenje okorjelih osjećaja protagonista, njegovih ili njezinih stavova, želja i ponašanja nego i projicira nastavak priče koja zadržava vjeru u protagonista, no raskida s prošlošću. Tako narativnost razjašnjava kako na ljude može duboko utjecati njihov društveni kontekst, a ipak sadržava njihovu sposobnost da oblikuju samoodređene moralne živote - priča prevrednuje vrijednosti, preusmjerava njihove vlastite putove i iznova oblikuje njihove društvene ideje. Nedavni filozofski postupci proučavanja narativnosti uistinu su poučni. Iznose niz slabosti u tradicionalnim filozofskim formulacijama moralnog subjekta, moralne spoznaje i moralnog djelovanja. Objašnjavaju gustoću, nijanse i dinamizam tih koncepata. Prečesto filozofska

apstrakcija i analize isišu život iz moralnog iskustva. Teorija narativnosti uspješno se odupire toj tendenciji. Pa ipak, narativni iskazi zadržavaju svoju kritičku oštricu jer moralno iskustvo uključuje refleksivnost, razmjenu prijekora jednako kao i ohrabrivanja i pregovore da bismo se pomirili ili živjeli s moralnim nesuglasicama.

Vještina autora - mjerilo vjerodostojnosti

Međutim, u objašnjavanju epistemologije narativnosti, teorija narativnosti obratila je nedovoljno pozornosti procesima kroz koje ljudi proizvode i potvrđuju moralne samonaracije. Moje čitanje teorije narativnosti pretpostavlja da ona može smjestiti znatnu moralnu promjenu bez ulizivanja nespustanoj nepostojanosti koja je fatalna za poststrukturalistički model, koji pak prikazuje subjekt kao diskurzivno konstruirano i rekonstruirano "čvorište" u stalnoj, katkad burnoj međuigri diskurzivnih aktualnosti. Da bi izbjegla zamke poststrukturalizma, teorija narativnosti mora pretpostaviti: 1) da je narator vješt u korištenju skupa vještina koje uglavnom proizvode točne priče o prošlosti i uvjerljive priče o budućnosti i 2) nezavisni interpersonalni i institucionalni svijet u koji narator smješta svoje priče.

Mnogi teoretičari narativnosti inzistiraju na razlikama između pripovjedača i njihovih autobiografija i između svjetova u kojima pripovjedači žive i njihovih priča o njima. Slijedom toga, ti teoretičari žele karakterizirati vjerodostojne priče. Dva se kriterija pojavljuju u tim iskazima vjerodostojnosti - dosljednost u samonaracijama te konsenzus između "ja" i drugih u vezi nečije samonaracije. Dosljednost priče s osobnim sjećanjima i sa samonaracijama koje predviđaju budućnost pridonosi njihovoj vjerodostojnosti. Ipak, moguće je proizvesti dosljednu samonaraciju koja sadrži više mašte nego stvarnosti, a zbog toga što publika može biti loše obaviještena ili pristrana, konsenzus može također biti zavodljivo dvosmislen kriterij vjerodostojnosti. Ni konsenzus ni dosljednost ne zadovoljavaju epistemijske standarde samonaracije. Štoviše, ti kriteriji ne stoje dobro s dva uvida koja se tiču vlastitosti i društvene stvarnosti, koje su teoretičari narativnosti pomogli učiniti filozofski važnima.

Moralna subjektivnost, moralna spoznaja i moralno djelovanje nikada nisu posve dosljedni. Teoretičari narativnosti naglašavaju raznolikost unutar moralnih subjekata. Pojedinci s pravom smatraju različite vrijednosti i ponašanja prikladnima uvelike različitim kontekstima u kojima funkcioniraju. Zbog toga, osim ako ljudi ne prihvate kriterij dosljednosti "sa zrnom soli", oni će proizvesti uznemiravajuće incidente iz svojih samonaracija. Glavni problem s kriterijem konsenzusa proizlazi iz činjenice da publika zauzima društvene položaje koji su određeni višestrukim vektorima dominacije i podčinjavanja. Zbog toga jer su različito smješteni slušatelji i osposobljeni, slušatelji iz nužde slušaju kroz različite interpretativne okvire, zbog čega će neki vjerojatnije potvrditi, dok će drugi vjerojatnije pobijati istu samonaraciju. Tako mnoge samonaracije koje zadovoljavaju konsenzus kriterija kodiraju prihvaćenu opresiju ili prihvaćen privilegij. Intuitivna vjerojatnost kriterija dosljednosti i konsenzusa leži u pretpostavkama o kvaliteti raspoznavanja i prosudbe naratora.

Narativnost je iskaz procesa koji mobiliziraju širok raspon ljudskih kapaciteta - vještina koje obogaćuju ljudsko iskustvo i osiguravaju materijal za priče kao i vještina koje omogućavaju ljudima da stvaraju oštromne priče i da mijenjaju priče koje dokazano pogrešno tumače njihova iskustva i pothvate. Vještine koje pridonose samonarativnosti uključuju: vještine introspekcije, vještine komunikacije i slušanja, vještine pamćenja, vještine maštovitosti, analitičke vještine i vještine zaključivanja, vještine samoodgoja, vještine volje i vještine tumačenja. Pojedinci su manje ili više vješti u svakoj pojedinoj vještini i manje ili više spretni u koordiniranju vještina koje posjeduju. Hoće li iskoristiti kriterij dosljednosti i konsenzusa, ovisi o nečijem ukupnom stupnju sposobnosti u odnosu prema tim vještinama. Slijedom toga, nečije povjerenje u vlastitu samonaraciju opravdano je pod uvjetom da je razmjerno s nečijim ukupnim sposobnostima i pod uvjetom da dobro koristi svoju sposobnost u razvijanju istog narativa. Zato je najbolje mjerilo vjerodostojnosti samonaracije ukupna razina vještina autora u samootkrivanju, samodefiniciji i samousmjeravanju vještine kao i stupanj do kojega je narator iskoristio te vještine u stvaranju pojedine samonaracije. 🧠

S engleskoga prevela Lovorka Kozole

